

Sakari Saaritsa, tutkijatohtori, kehitysmaatutkimus, Helsingin yliopisto (sakari.saaritsa@helsinki.fi)

Taloudellinen, fysiologinen ja inhimillinen pääoma: Antropometrinen näkökulma koulutusjärjestelmään ja sosiaaliseen liikkuvuuteen maailmansotien välisen ajan Suomessa

Maailmansotien välisen ajan Suomessa valikoituminen toisen ja kolmannen asteen koulutukseen tapahtui saksalaistyyppisen "elitistisen" rinnakkaiskoulujärjestelmän puitteissa. Jo 10-11 vuoden iässä oppilaat jaoteltiin suuren enemmistöön, joka jatkoi kansakoulussa, ja pieneen mutta kasvavaan vähemmistöön, joka siirtyi oppikouluun. Jälkimmäinen tarjosi keskikoulun ja lukioluokkien kautta väylän keskiluokkaisempiin ammatteihin, ylioppilastutkintoon ja lopulta jopa akateemisiin opintoihin sekä yhteiskunnalliseen eliittiin. Valikointi tapahtui muodollisesti pyrkimisen, todistuksen, haastattelun ja pääsykokeiden kautta. Käytännössä oppikoulun käyminen korreloi vahvasti sosioekonomisen taustan kanssa, ja virkamiesten ja yrittäjien lapset olivat oppilasaineksessa voimakkaasti yliedustettuina. Työläistäustaisiksi luokiteltuja oppilaista oppikouluissa oli 1920- ja 1930-luvuilla taloudellisten suhdanteiden mukaan vaihdellen 10-14 %. Selvimmin aliedustettua oli maatalousväestö.

Eri koulujärjestelmissä opiskelleiden oppilaiden pituudesta ja painosta kerättiin aika-ajoin tietoja ikävuosittain ja sukupuolittain. 1920-luvun taitteessa ja 1930-luvun puolivälissä laadituista tilastoista ilmenee kiinnostava seikka: oppikouluun valikoituneet olivat systemaattisesti kansakoululaisia pitempiä.

Ihmisten fyysisiä mittoja hyvinvointi- ja kehitysindikaattoreina tarkasteleva ns. antropometrinen tutkimus on osoittanut, että pituus on varsinkin historiallisissa ja nykyisten kehitysmaiden väestöissä korreloinut tuottavuuden, kognitiivisten kykyjen, koulumenestyksen ja korkeampien ansioiden kanssa. Tämä liittyy siihen, mitä Robert Fogel (2012) on nimittänyt "fysiologiseksi pääomaksi", jota kasvavalle ihmiselle kertyy eri määriä ympäristökijöistä riippuen. Pituuden on katsottu riippuvan ensisijaisesti nettoravitsemuksesta, joka syntyy ravinnonsaannin, ravinnon hyödyntämiskyvyn (taudit, terveys) ja energiankulutuksen (fysiologiset perusvaatimukset, työ, toiminta) dynamiikasta (Ks. esim. Fogel et al. 2011). Puutteellinen nettoravitsemus kriittisissä kehitysvaiheissa johtaa heikompaan fysiologisen pääoman kasautumiseen, joka taas voi rajata rakenteellisesti muun muassa kognitiivisten kykyjen kehitysmahdollisuuksia ja oppimistuloksia koko ihmisen loppuajan aikana.

Tätä taustaa vasten esitelmän tarkoituksena on pohtia, mitä koulutusjärjestelmän tuottama antropometrinen aineisto kertoo luokkarakenteen uusintamisen mekanismeista, inhimillisen pääoman jakautumisesta ja eliitin valikoitumiskriteereistä Suomessa "ensimmäisen tasavallan" vuosina. Aineisto kattaa ikävuosissa tärkeän toisen "kasvupyrahdyksen" vuodet, ja mahdollistaa 1920-luvun taitteen ja 1930-luvun puolivälin vertailun yhteiskuntaluokkien ja sukupuolten välisen tasa-arvon kehittymisen näkökulmasta. Painodata mahdollistaa lyhyen aikavälin ravitsemustekijöiden ja toteutuneen pituuskasvun heijastaman aikaisempina vuosina koetun rasituksen – esimerkiksi vuoden 1918 sisällissodan ja 1930-luvun laman kaltaisten kriisien – suhteellisen merkityksen pohtimisen. Aiempi tutkimus toisen asteen koulutukseen valikoitumisen mekanismeista luokan ja sukupuolen mukaan samalla ajanjaksolla (Saaritsa & Kaihovaara 2014) mahdollistaa tulosten tarkemman erittelyn ja tulkinnan. Muun muassa Maailman terveysjärjestö WHO:n monipuolinen välineistö antropometrisen aineiston analysoimiseksi tarjoaa tapoja suhteuttaa Suomen historiallisia kokemuksia kehitysmaiden vastaaviin.